

Pels camins del romànic

25 rutes
per Catalunya

Pere Bosch i Costa

AZIMUT
HISTÒRIA

4

Col·lecció: Azimut Història - 4

**PELS CAMINS
DEL ROMÀNIC
25 RUTES PER CATALUNYA**

PERE BOSCH I COSTA

Cossetània
EDICIONS

Primera edició: novembre del 2019

© del text i de les fotografies: Pere Bosch i Costa

© d'aquesta edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 - 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Disseny i composició: 3 x Tres

Impressió: Formes Gràfiques Valls, SA

ISBN: 978-84-9034-889-5

DL T 1171-2019

Índex

Introducció	5
El romànic a Catalunya	7
Observacions sobre el romànic	8
Criteris per a una tria.....	9
Consells bàsics.....	11
Vocabulari bàsic del romànic	12
Bibliografia.....	14
Localització geogràfica de les 25 caminades	15
1. Sant Pere de Casserres	17
2. Sant Sebastià del Castell de Sallent.....	23
3. Santa Maria de la Tossa de Montbui.....	28
4. Santa Maria de Poblet	32
5. Santa Maria de Siurana	38
6. Castell de Miravet	42
7. La Seu Vella de Lleida	47
8. Sant Pere de Ponts.....	54
9. Mare de Déu de la Pertusa	59
10. Castell de Mur i Col·legiata de Santa Maria de Mur.....	64
11. Sant Quirc de Durro i la Nativitat de Durro.....	70
12. Sant Pere del Burgal	75
13. Santa Maria de Talló i Sant Julià de Pedra	80
14. Sant Llorenç dels Porxos.....	85
15. Sant Pere de Montgrony i Sant Joan de Cornudell.....	89
16. Sant Cristòfol de Beget i Sant Valentí de Salarsa.....	94
17. Sant Miquel de Falgars (o d'en Bas o de Castelló)	99
18. Sant Pere de Rodes.....	104
19. Santa Coloma de Fitor	112
20. Castell i Mare de Déu de Farners	116

21. Castell de Burriac i Sant Vicenç del Castell de Burriac	120
22. Santa Maria de Tagamanent	124
23. Sant Llorenç del Munt (la Mola)	128
24. Sant Joan de la Muntanya i Sant Salvador de la Balma	132
25. Sant Miquel d'Escornalbou	137

Introducció

Als qui ens agrada la natura i la muntanya i sentim curiositat per conèixer nous camins i noves fites, obrir una guia excursionista és com una bestreta, com un avançament del que aquesta guia ens permetrà conèixer i gaudir.

Moltes d'aquestes guies no són simples descripcions de rutes o camins més o menys difícils de trobar, sinó que solen mostrar, poc o molt explícitament, una afició, que en certs casos arriba a passió, fruit de la identificació de qui la presenta amb el territori de què està parlant. Hi ha més que un coneixement d'allò que se'ns està explicant, hi ha una mena de lligam personal amb aquells paisatges i aquells camins.

Alguna cosa d'això hi ha també en aquesta guia que presento, fruit de molts anys d'afició a la natura, però fruit també d'una llarga afició pel romànic. L'associació d'ambdues aficions és a la base del que aquesta guia ofereix.

No soc un expert en romànic, soc un aficionat a veure i viure el romànic, com també m'agraden la majoria de manifestacions artístiques que els meus coneixements em permeten gaudir. Però reconec que amb el romànic s'ha produït aquesta possibilitat de "caminar-lo" i ha pres, per a mi, una altra dimensió.

És el que vull reflectir en aquestes pàgines, amb la il·lusió que algú més hi trobi la satisfacció i l'enriquiment que hi hem trobat nosaltres.

Dic "nosaltres" perquè considero que aquest excursionisme pel romànic, almenys el que aquí proposo, està pensat per viure'l, si és possible, amb altres persones. Compartir la caminada i el descobriment, en aquest cas d'un objectiu romànic, enriqueix el nostre coneixement i la nostra satisfacció pel que estem descobrint. Per això presento totes les propostes en plural, perquè totes han estat fetes amb persones amigues.

Com el Carles i la Lola, que des de fa molts anys ens han acollit sovint, sempre amb afecte i discreció, a la seva masia, prop de Vallfogona de Ripollès. Des d'allà vam començar a donar forma a aquesta doble afició i, amb ells i amb altres amics, vam iniciar una sèrie d'innombrables caminades al romànic del Ripollès, la Garrotxa, Osona, el Lluçanès, l'Alt Empordà, el Pla de l'Estany... A ells, el meu agraïment.

També a les persones que m'han acompanyat a tornar a trepitjar les rutes que apareixen en aquesta guia: el Joan, l'Isidre i el Manel. Junts hem viscut molts moments d'esforç, de satisfacció i d'enlluernament. I a l'Isidre i la Uli, companys de caminada setmanal, amb qui també hem trepitjat algunes d'aquestes rutes. Un agraïment que faig extensiu a tants i tants amics i coneguts amb qui he compartit alguna excursió pels camins del romànic, i al Patxi Echarri, bon historiador i bon amic, que m'ha ajudat a ajustar els textos introductoris.

I sobretot a la meva dona, la Marta, amb qui he recorregut tots aquests camins, amb qui comparteixo la necessitat del contacte amb la natura i que ha compartit amb mi l'afició pel romànic. És una mostra més d'amor que li agraeixo.

D'altra banda, m'agradaria que aquesta guia contribuís a esmorteir algunes de les reticències i escepticismes que hem trobat en persones molt aficionades a l'excursionisme pel fet d'associar excursionisme i romànic. Cada dia hi ha més rutes, algunes de les quals força exigents, que es basen en aquesta associació.

Precisament associar excursionisme i romànic pot ser una de les maneres més dinàmiques i vives de posar en valor i gaudir d'aquest riquíssim patrimoni que ens hem trobat i que ens enriqueix com a nació, ara que tornem a viure moments aurorals plens d'il·lusió.

El romànic a Catalunya

El romànic és un dels primers grans moviments globalitzadors que sorgeixen a Europa després de la caiguda de l'Imperi romà. Amb diverses influències i característiques —mossàrab, califal, otonià, llombard...— el trobem estès, amb més o menys durada o amb més o menys extensió, gairebé per tot Europa.

A Catalunya apareix i s'estén en el moment en què neixen els comtats, que ràpidament s'aniran separant del poder franc i que el comtat de Barcelona anirà aglutinant. Per això s'ha parlat d'"art fundacional", perquè coincideix amb el naixement de la nació catalana.

Josep Puig i Cadafalch, del naixement del qual l'any 2017 celebrarem els 150 anys, va ser un dels principals estudiosos del romànic català. Va dur a terme una feina extraordinària per catalogar-lo i estudiar-lo a inicis del segle XX. Cal recordar la Missió Arqueològica que, juntament amb mossèn Josep Gudiol i Josep Goday, entre d'altres, van dur a terme l'any 1907 per les valls d'Aran, de Boí i d'Isàvena per estudiar, catalogar i fotografiar el romànic d'aquells contrades, un recorregut que Enric Soler i Raspall ha resseguit fidelment com a excursionista i que ens narra en un llibre ple d'evocacions, publicat fa poc: *Pantocràtor* (Tushita Edicions, 2015).

Puig i Cadafalch defensa, des d'una visió força romàntica, un romànic català original i influent en la resta del romànic europeu. Des d'aleshores ha plogut molt, i actualment el romànic català es considera com una part del romànic meridional, en contacte estret amb el nord d'Itàlia i amb els corrents tolosans i llenguadocians.

A grans trets podem parlar d'un preromànic, estudiat i descrit detalladament per Xavier Barral a *L'art preromànic a Catalunya* (Edicions 62, 1981), que s'estén entre els segles IX i X, i que ha quedat reduït i es manifesta en petites esglésies amb absis de ferradura o trapezials, sovint amb franges d'*opus spicatum*, d'una sola nau rectangular, coberta amb sostres de fusta, amb finestres d'una sola esqueixada i amb la porta al sud. Però els grans monuments d'aquest període, com podien ser les catedrals de Barcelona, Girona o Vic, han desaparegut substituïts per edificis gòtics i no en queden gaires referències, tret dels grans campanars romànics de Vic i Girona i del claustre de Girona.

Ja a finals del segle X i durant el segle XI i part del segle XII és quan el romànic arriba a la plenitud, amb absis i edificis guarnits amb arcuacions i lesenes (el que s'ha denominat "romànic llombard", tot i que no tothom està d'acord amb aquesta etiqueta), voltes de canó, absis semicirculars, portes a la façana de ponent i finestres de doble esqueixada.

I quan al nord de França, i en general a gran part d'Europa, apareix des de mitjan segle XII l'art gòtic, a Catalunya, durant els segles XIII i

part del XIV es continuarà amb la tradició romànica, tot i que ja molt influïda i barrejada amb el gòtic. En són magnífics exemplars la Seu Vella de Lleida, que presentem en aquesta guia, o la catedral de Tarragona.

Aquest llarg període ha deixat el nostre país esquitxat d'esglesioles, catedrals, monestirs, castells, torres de defensa, ponts, imatges, pintures... que trobem en gran abundància. Des del segle XIX, amb la Renaixença, el romànic ha estat un art molt popular. Jacint Verdaguer, al seu poema *Canigó*, fa un recorregut per gran part del Pirineu i, a l'epíleg del llibre, dona veu als campanars dels dos grans monestirs de Sant Miquel de Cuixà i Sant Martí del Canigó. És una de les figures que va contribuir més poderosament a la restauració dels esmentats monestirs i a la d'altres com Ripoll, i al sorgiment de l'afició pel romànic.

El reconeixement per part de la Unesco de les esglésies romàniques de la Vall de Boí com a Patrimoni Mundial l'any 2000, juntament amb la restauració de grans monuments romànics com Sant Pere de Rodes, les esglésies preromàniques de Terrassa o Sant Benet de Bages, entre d'altres, han contribuït a aquesta popularització, arran de la qual han sorgit diverses iniciatives per dissenyar "vies romàniques", com la Ruta del Cister, al voltant dels tres grans monestirs cistercencs (Poblet, Santers Creus i Vallbona de les Monges); la Ruta de les 10 Ermites, que parteix de Santa Coloma de Farners; la Ruta de l'Abat Oliba que s'estén pel Bages, el Berguedà i el Ripollès; les vies romàniques de la Cerdanya, etc.

Al marge de discussions sobre la preeminència d'uns corrents artístics sobre d'altres o de la singularitat i diferenciació del nostre romànic, és innegable que hem rebut un llegat romànic molt important i que és un llegat que, de manera semblant a altres països i nacions, ens dona un sentit de pertinença i de profunditat històrica.

Molt d'aquest romànic és rural i sovint es troba en paratges plens d'encant, al qual el mateix edifici romànic contribueix, i aquest és el sentit i el motiu d'aquest llibre. Arribar-nos-hi a peu, tot gaudint d'aquests monuments, petits o grans, i del seu l'entorn, i aproximant-nos a la visió que els nostres avantpassats devien tenir-ne, amb totes les reserves que calgui, ja que, com remarca X. Barral, les esglésies romàniques devien estar profusament pintades, tant per dins com per fora, i plenes d'objectes.

Per això cada caminada acaba amb una breu descripció del monument, una síntesi senzilla i simplificadora dels diversos aspectes a contemplar en una visió ràpida que ens pot ajudar en la nostra observació de l'edifici i dels seus elements més distintius.

OBSERVACIONS SOBRE EL ROMÀNIC

- Les esglésies romàniques sempre tenen els absis orientats a l'orient, el punt per on neix la llum del dia, que és la imatge de Crist, tret de casos excepcionals exigits gairebé sempre per l'espai on eren construïdes.
- Aquests absis acostumaven a ser semicirculars en ple romànic, però eren rectangulars, trapezials o de ferradura en el preromànic.

- A l'inici, durant el preromànic (segles IX i X), les esglésies solien tenir la porta al sud, per aprofitar la llum, ja que les obertures eren mínimes i molt estretes.
- L'arc i la volta típics del romànic són els de mig punt, però l'arc apuntat molt sovint també ho és, sobretot cap al final del període romànic. En canvi, l'arc de ferradura és més comú en el preromànic.
- Durant el preromànic els sostres eren de fusta, perquè pesaven menys, però aquest material va provocar que es produïssin molts incendis i, ja al romànic, es van començar a fer de pedra, circumstància que va provocar, quan es construïen sobre edificis ja existents, que s'haguessin de reforçar les parets, regruixint-les o incorporant-hi arcs formers.
- Les esglésies romàniques estaven pintades per dintre i sovint també per fora amb colors cridaners. Per això el *mapping* que es projecta actualment a Sant Climent de Taüll ens acosta força a com devia ser una església romànica en la seva època. També les pintures que hi ha a Sant Cristòfol de Beget, encara que siguin posteriors, en són un bon exemple.
- Moltes de les esglésies romàniques que veiem ara han sofert transformacions o han rebut afegits al llarg dels segles que, en alguns casos, les han arribat a transformar del tot. Moltes restauracions han consistit, entre altres actuacions, a tirar a terra aquests afegits (per exemple, Sant Feliuet de Savassona o Santa Coloma de Fitor), tot i que actualment ja no se sol fer.
- El terme “romànic” és molt posterior a l'art que defineix. Sembla que neix i es va popularitzant a principis del segle XIX coincidint amb el Romanticisme i l'exaltació d'un art que el moviment romàntic tornava a valorar i considerava fàcilment “nacionalitzable”.
- L'any 1835 és una data important i surt esmentada sovint en aquesta guia, perquè és el moment en què es produeix la famosa Desamortització de Mendizábal, que va obligar moltes comunitats religioses a deixar els seus monestirs i va provocar la subhasta de gran part dels béns eclesiàstics. Aquesta decisió va degenerar en l'espoli i la destrucció de molts d'aquests monuments. També la Guerra Civil Espanyola (1936) va anar acompanyada de moltes cremes i destruccions d'edificis religiosos o d'imatges i pintures.

CRITERIS PER A UNA TRIA

Hi ha moltes possibilitats d'aproximació al romànic, des de la visita, molt recomanable, als grans i petits museus romànics del nostre país fins a les visites guiades als grans centres romànics o a la participació en propostes tan interessants com els Camins del Bisbe i Abat Oliba, una ruta d'art romànic que uneix les comarques del Bages, d'Osona i del Ripollès

tot utilitzant com a fil conductor el bisbe i abat Oliba; la Ruta del Cister; el PR-C 133 Camí del Romànic, a Sallent; la Ruta de les 10 Ermites de Santa Coloma de Farners; la Ruta de les 24 Ermites —el GR 176—, que es configura com un gran cercle entre les poblacions de Navàs i Puig-reig; la marató i mitja marató del Romànic Extrem de la Garrotxa; la Ruta de les 10 Ermites-Memorial Xavier Teixidó, de Begues; el Romànic a la Claror de la vall de Cardós; la Marxa dels Castells, i moltes altres.

Nosaltres fem, però, una proposta més humil i més tranquil·la, que barreja l'interès pel romànic amb el plaer paisatgístic i l'esforç excursionista.

Hem seleccionat, entre moltíssimes possibilitats, 25 rutes cap a un edifici romànic ja atractiu i interessant per ell mateix, edificis d'una gran diversitat, des d'ermites petites i humils, com Sant Llorenç dels Porxos, la Pertusa o Sant Miquel de Falgars, fins a grans monuments com Sant Pere de Rodes, Poblet o la Seu Vella de Lleida.

Ara bé, tots aquests objectius artístics triats tenen una cosa en comú: es troben en llocs elevats, enmig d'un paisatge ple d'encant, una part del qual prové del mateix monument que els aporta atractiu, humanització i un sentit espiritual. Són llocs des dels quals podem contemplar panoràmiques espectaculars (Escornalbou, Siurana, Sant Joan de la Muntanya, Sant Miquel de Falgars...), o ubicats en paratges idíl·lics (Sant Pere de Casserres, Sant Valentí de Salarsa, Santa Coloma de Fitor...).

Només en un cas hem canviat la perspectiva, el monestir de Poblet. En lloc d'enfilarnos fins a una fita romànica elevada, hem pujat fins a un mirador esplèndid, el Mirador de la Pena, per tenir una vista extraordinària del monestir de Poblet i de tota la Conca de Barberà.

Inicialment volíem anomenar aquestes rutes amb el nom de caminades, perquè ens havia semblat que aquesta paraula responia millor al que preteníem amb aquestes propostes: una aproximació gradual, sense presses excessives, al monument que volíem visitar, com si fos una mena de pelegrinatge, tot seguint les vies i els camins pels quals durant segles la gent hi devia arribar. Però al final en les explicacions hem mantingut els noms de rutes i "vies" romàniques. "Vies" quan en el mateix recorregut passem per tres o més edificis romànics.

Aquest tipus d'aproximació ens permet conèixer una mica millor el medi en què la gent de generacions passades, algunes no tan allunyades, desenvolupava la seva vida. En serien mostra una gran quantitat de feixes de paret de pedra seca, cabanes i refugis, masies grans i petites, molt sovint en runes, balnes habitades fins no fa gaire, camins empedrats, molins, rescloses, pontets, etc.

Molts dels monuments fins als quals proposem caminar es perceben des de molt lluny (Miravet, la Seu Vella, Sant Miquel de Falgars, Santa Margarida de la Tossa de Montbui...), però l'aproximació gradual, tot caminant, permet una visió i un gaudi creixent, sovint contemplant el monument des de perspectives diverses, gaudi que s'acompleix amb l'assoliment de la meta desitjada i preparada prèviament.

Un altre aspecte interessant és veure la dimensió del monument, gran o petit, enmig d'un paisatge encantador, de la bellesa del qual n'és una part important, com en una mena d'interrelació enriquidora per a tots dos.

En general són caminades sense una dificultat especial i en alguns casos molt curtes (la Pertusa, Sant Pere del Burgal, Sant Miquel de Falgars...); per això les complementem amb altres propostes. S'ha de tenir en compte que en moltes d'aquestes aproximacions es pot visitar el monument i cal dedicar-hi temps. Normalment ens ocuparan, com a molt, entre 3 i 4 hores, amb desnivells acumulats prudents. Només la pujada a Sant Pere de Rodes des del Port de la Selva és llarga i amb una forta pujada, si no ens limitem a pujar al castell de Verdura. També la pujada a Sant Salvador de la Balma és molt dreta i una mica exigent, com l'ascensió a Sant Miquel de Falgars des dels Hostalets d'en Bas o la caminada des de la Pertusa fins a Mont-rebei, si es fa d'anada i de tornada.

D'altra banda a cada caminada fem una breu referència a la vegetació, que és un element més de l'entorn, del paisatge, amb el benentès que no som precisament especialistes en el tema i que en fem només un breu esment, conscients de la nostra limitació.

Finalment, de tant en tant aconsellem algun restaurant, i ho fem per diversos motius. En algun cas, com en el del restaurant Fussimanya, a prop de Sant Pere de Casserres, perquè forma part d'un *must*, segons el que hem llegit i hem sentit en diverses propostes, i podem assegurar que el consell és justificat. En altres, perquè són velles fondes o cases de menjars en què hem gaudit d'una qualitat i una atenció remarcables.

CONSELLS BÀSICS

Tot i que per a molts resultaran sobrerres, no volem deixar de recordar algunes exigències bàsiques a l'hora d'iniciar una excursió.

Sempre cal preparar bé la caminada, portar guies i mapes i, si és possible, seguir marques o senyals excursionistes. Actualment, la possibilitat de seguir *tracks* baixats de diverses aplicacions facilita molt la certesa del camí. Però si tenim la sensació que hem perdut el camí, és millor tornar enrere fins a trobar algun senyal que ens doni la certesa que som en el camí adient.

Cal portar un calçat apropiat, que s'adapti bé al terra i eviti relliscades innecessàries, sobretot quan caminem per camins pedregosos o molt relliscosos. També és molt aconsellable fer servir bastons d'excursió, que ens poden ser de gran utilitat en diverses circumstàncies.

És molt recomanable caminar de matí i preveure el temps, però sabent que en alguns àmbits pot canviar amb una certa facilitat, tot i que gairebé cap d'aquestes caminades no té lloc en espais d'alta muntanya. Per això és millor pecar de previnguts i portar sempre alguna capelina o jaqueta impermeable i roba d'abric.

Per tant, és gairebé imprescindible portar una motxilla amb aquests elements esmentats, i també amb aigua, alguna cosa per menjar i, si s'escau, alguna crema de protecció solar.

La majoria d'aquestes caminades no són recomanables a l'estiu. La calor excessiva les fa molt cansades i pot provocar símptomes de deshidratació i de mareig.

Algunes, en canvi, són molt recomanables a la tardor per la bellesa de la natura. En alguna altra cal tenir en compte que a l'hivern s'hi pot trobar neu (Durro).

Cal parar atenció a les tempestes, sobretot quan hi ha aparell elèctric. Si ens hi trobem, hem de buscar aixopluc i allunyar-nos del bosc, dels roquissars i de les línies elèctriques. De tota manera, és millor pecar de prudents i evitar sortir si hi ha previsions serioses de mal temps.

VOCABULARI BÀSIC DEL ROMÀNIC

Arcosoli: Obertura buidada en el mur d'un temple, claustre, etc. per col·locar-hi un sarcòfag. Es pot trobar a l'interior o a l'exterior del temple (Sant Pere de Ponts).

Arc toral: Arc disposat en sentit transversal en relació a la llargada de la nau, que ajuda a sostenir-la.

Arc former: Arc disposat en el sentit de l'eix longitudinal d'una nau, també amb efectes de reforç.

Arcuacions: Successió de petits arcs iguals, contigus i alineats disposats en un mateix pla amb finalitat decorativa. Solen estar agrupats entre **lesenes**, faixes estretes i de poc gruix que recorren els murs de dalt a baix, tot dividint-los en grups. Solen trobar-se principalment decorant l'exterior dels absis.

Arquivolta: Conjunt de pilars o motlures que formen els arcs concèntrics que solen decorar les portes o algunes finestres.

Cimbori: Construcció de planta poligonal o cilíndrica que s'aixeca sobre la intersecció de dues naus d'un edifici monumental (normalment la nau central i el transepte) per donar llum a l'interior.

Creuer: És l'espai definit per la intersecció de la nau principal i la nau transversal o transepte. Sol estar cobert per un cimbori, que mostra a l'exterior el punt de trobada de les naus. Amb aquesta mena de torre s'afavoreix la il·luminació de l'església.

Crismó: Monograma del nom de Crist tot enllaçant les dues primeres lletres del mot grec *Khristos*, o l'alfa i l'omega. Sol representar-se dins d'un cercle i sol aparèixer damunt de les portes d'entrada als temples (la Seu Vella de Lleida).

Deambulatori: Nau que volta el presbiteri per darrere, provinent de la prolongació de les naus laterals, i que dona accés a les capelles de l'absis (Sant Pere de Rodes).

Dovella: Bloc de pedra més estreta d'una banda que de l'altra amb què es construeixen els arcs i les voltes.

Espitllera: Obertura molt estreta, vertical, en un mur, per poder observar o disparar armes sense ser vist des de l'exterior.

Finestra de doble esqueixada: Disminució progressiva i regular del buit de la finestra de fora cap a dins, i, a partir de la meitat del mur, ampliació de dins cap a fora. És d'**esqueixada simple** si la disminució de l'obertura és només de fora a dins.

Finestra geminada: Finestra dividida en dues meitats per una columna anomenada mainell.

Galilea: Porxo de davant de la porta d'entrada al temple. També s'anomena nàrtex.

Llinda: Element horitzontal que descansa sobre dos muntants. És l'element superior que permet fer obertures en els murs per a les portes i finestres.

Màndorla: És un marc o aurèola semblant a una ametlla, utilitzat sobretot en l'art romànic i bizantí, on s'insereixen personatges sagrats. El més freqüent és el Crist en Majestat, però també poden ser la Mare de Déu o els sants.

Mènsula: És un element arquitectònic encastat i que sobresurt d'un mur, amb la funció de sustentar altres elements com arcs, cornises, bigues, prestatges, els extrems d'una llinda... També s'anomena **permòdol**.

Merlet: Cadascun dels petits pilars construïts al cim d'una fortalesa com a defensa, tot deixant entre uns i altres un espai per poder disparar contra l'enemic.

Monolític: Fet d'una sola pedra.

Opus spicatum: Aparell format per filades de pedres planes que s'inclinen alternadament a dreta i esquerra, comparables per la forma a un espin de peix o a una espiga (Santa Coloma de Fitor).

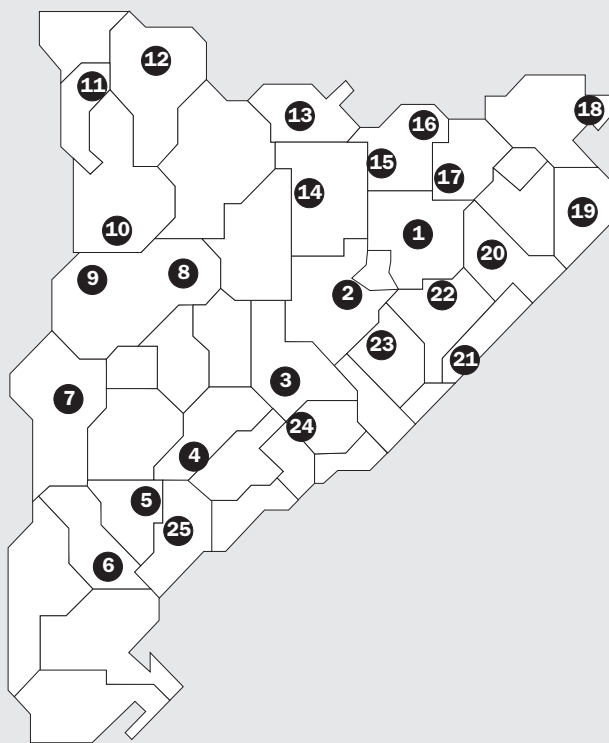
Rosassa: Una gran obertura circular amb un disseny geomètric de tires de pedra (traceria). L'espai intermedi es reomple amb vidres de colors força vius: els vitralls. Sol trobar-se a la façana principal, damunt de la porta.

Tetramorf: És una representació iconogràfica composta per quatre elements que s'identifiquen amb els quatre Evangelistes: Mateu, amb un àngel; Marc, amb un lleó; Lluc, amb un bou, i Joan, amb un àngel. Sol associar-se a la representació del Crist en Majestat.

Timpà: És l'espai delimitat per una llinda i les arquivoltes. Se sol trobar a la part alta d'una portada o d'una finestra. També és l'espai triangular delimitat dins del frontó en els temples clàssics.

Transsepte: Nau d'una església perpendicular a la nau principal.

LOCALITZACIÓ GEOGRÀFICA DE LES 25 CAMINADES

1. Sant Pere de Casserres
2. Sant Sebastià del Castell de Sallent
3. Santa Maria de la Tossa de Montbui
4. Santa Maria de Poblet
5. Santa Maria de Siurana
6. Castell de Miravet
7. La Seu Vella de Lleida
8. Sant Pere de Ponts
9. Mare de Déu de la Pertusa
10. Castell de Mur i Col·legiata de Santa Maria de Mur
11. Sant Quirc de Durro i la Nativitat de Durro
12. Sant Pere del Burgal
13. Santa Maria de Talló – Sant Julià de Pedra
14. Sant Llorenç dels Porxos
15. Sant Pere de Montgrony i Sant Joan de Cornudell
16. Sant Critòfol de Beget i Sant Valentí de Salarsa
17. Sant Miquel de Falgars (o d'en Bas o de Castelló)
18. Sant Pere de Rodes
19. Santa Coloma de Fitor
20. Castell i Mare de Déu de Farners
21. Castell de Burriac i Sant Vicenç del Castell de Burriac
22. Santa Maria de Tagamanent
23. Sant Llorenç del Munt (la Mola)
24. Sant Joan de la Muntanya i Sant Salvador de la Balma
25. Sant Miquel d'Escornalbou

1. Sant Pere de Casserres

Som al cor d'Osona, en un entorn privilegiat, una llengua de terra que el riu Ter abraça en un estret colze i a la punta de la qual trobem el monestir de Sant Pere de Casserres, elevat sobre el nivell de l'aigua i força ben restaurat.

A partir d'aquesta restauració s'ha convertit en un dels monuments més visitats de la comarca i realment, tant pel monestir mateix com per la ubicació, s'ho mereix. Però hem sentit a dir a diversos osonencs que la visita no s'acaba aquí: cal completar-la pujant a Sant Feliuet de Savassona i... anant a dinar al restaurant Fussimanya. Parlaven d'un must, i és aquesta "obligació" el que presentem en la nostra primera proposta.

El lloc on es troba Sant Pere de Casserres és d'una gran bellesa, un racó de pau i serenitat, potser allò que els monjos hi van buscar durant segles, malgrat els maldecaps de tota mena amb què es van trobar. Per això és

bo aproximar-s'hi tot gaudint de l'entorn espectacular, passejar-s'hi i visitar-lo amb calma. I és molt recomanable completar el dia pujant a un altre espai màgic, Sant Feliuet de Savassona, envoltat d'unes roques enormes amb un passat misteriós que s'han relacionat amb ritus i sacrificis druídics.

Però, a més a més de fer aquesta pujada, cal atendre la tercera part del must i anar al restaurant Fussimanya. Es troba tornant del monestir de Sant Pere de Casserres cap a Tavèrnoles, en una desviació, a mà dreta, molt ben indicada. Cal seguir el camí, una llarga baixada, fins a arribar al restaurant. S'hi menja força bé. És un restaurant molt popular i molt sol·licitat; per això cal que reserveu prèviament per evitar sorpreses (si voleu anar-hi un cap de setmana, heu de reservar amb força antelació). Entre setmana no tindreu gaires problemes.

Casserres

ACCÉS

Si venim per la C-17, hem d'agafar la C-25, l'Eix Transversal, cap a Girona, i sortir a la sortida 183, cap a Roda de Ter. Però abans d'arribar a Roda de Ter cal desviar-se cap al Parador de Sau, on podem aparcar.

SÍNTESE

- **Distància:** 7,65 km.
- **Temps:** 3 hores (inclòs el temps de la visita).
- **Desnivell acumulat:** 241 m.
- **Dificultat:** Fàcil.
- **Mapa:** *Vall de Sau-Collscabra* (Editorial Alpina).
- **Característiques:** Hauríem de parlar de dues caminades. N'hi ha una, la primera i principal, fins a Sant Pere de Casserres, que és lineal, no gaire llarga ni difícil i sense cap problema per seguir el camí. Quan arribem al monestir i paguem l'entrada, que és molt mòdica, hem de demanar que ens posin el vídeo, ja que així tindrem una idea clara de la història del monestir abans de visitar-lo. Pel que fa a la pujada a Sant Feliuet, és molt curta. Trobarem una indicació cap a la Pedra dels Sacrificis, que és bo que seguim ja que des d'aquí el camí és molt clar. La panoràmica que es veu des de dalt del turó és espectacular. Hi ha diversos plafons que ens orientaran sobre el que estem veient. Val la pena que visitem les altres pedres d'aquest conjunt arqueològic força interes-

sant (Pedra de l'Home, de les Bruixes, del Sacrifici...)

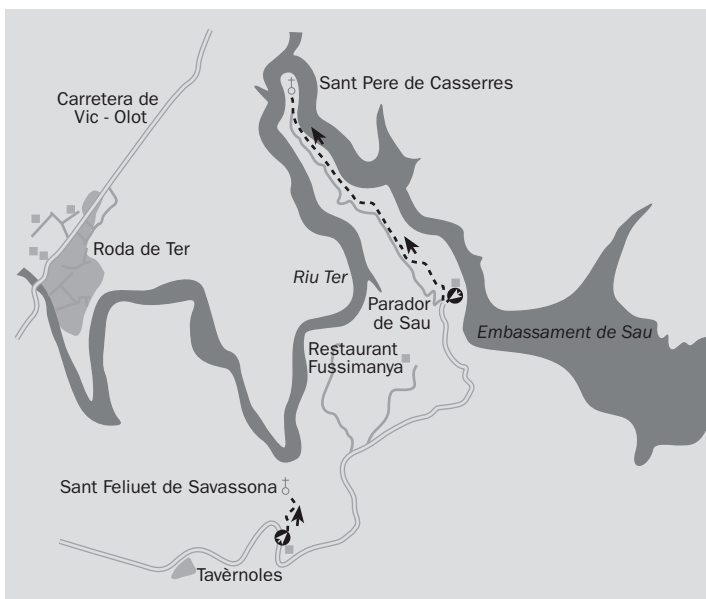
- **Accessibilitat:** Sant Pere de Casserres és obert tota la setmana menys els dilluns. Cal pagar una petita entrada. Sant Feliuet de Savassona és tancat. Es pot arribar a Sant Pere de Casserres amb cotxe, fins a un aparcament que és molt a prop.

CAMINADA A SANT PERE DE CASSERRES

Comencem des del Parador Nacional. A sobre mateix, una mica més enllà de l'inici de la desviació que va cap al monestir, trobarem indicat el sender que per dintre del bosc ens portarà al monestir. Són uns tres quilòmetres i mig marcats amb senyals, entre d'altres, de GR (blancs i vermells) i de PR (blancs i grocs), amb unes vistes esplèndides del riu Ter, dels cingles de Tavertet i, des de la meitat del camí, del monestir de Sant Pere de Casserres, col·locat en un colze del riu Ter, en una situació privilegiada.

La caminada, aproximadament d'una hora, no és complicada i no té pèrdua. Va fent petites pujades i baixades amb algun pendent una mica més dret. Caminem per un gran alzinar, amb algun pi, algun roure i alguna clapa d'avellaners. El camí va gairebé tota l'estona per obaga, i per això hi ha força molsa, a banda de bruc, arç blanc, boix, arboç, polipodi, falguera...

El camí que anem seguint va paral·lel a la carretera que porta al monestir, i en més d'una ocasió passa a tocar-hi.

Quan hi arribem, hem de passar per dintre d'un edifici que és un bar-restaurant i seguir caminant uns 5 minuts fins al monestir. Per tornar, farem el mateix camí.

Si no volem, o no podem, caminar tant, podem anar amb cotxe fins a l'aparcament que hi ha al final de la carretera. Des de l'aparcament fins al monestir hi ha uns 10 minuts de camí, tot passant també pel bar-restaurant.

Els preus de les entrades, força reduïts, i els horaris i dies de visites (així com les visites guiades) els trobareu fàcilment a la web del monestir de Sant Pere de Casserres. Normalment tots aquests monuments públics, i Sant Pere no n'és cap excepció, acostumen a tancar els dilluns.

Cal tenir en compte que a l'edifici adjacent a l'església, que abans era l'hospital, projecten un audiovisual molt interessant sobre la història del monestir. És bo de-

manar que ens el projectin quan hi entrem.

Si fem la visita pel nostre compte, cal saber que a cada espai hi ha uns rètols explicatius que són senzills, però força interessants, i permeten fer-nos una idea prou satisfactòria del monument.

CAMINADA A SANT FELIUET DE SAVASSONA

Sortint del restaurant Fussimanya i anant cap a Tavèrnoles, l'ermita es veu aviat, a mà dreta, damunt d'unes grans roques. Per pujar-hi, cal deixar el vehicle en un aparcament que hi ha abans d'arribar-hi, en concret poc després del rètol que indica "km 5", venint del Parador de Turisme. Des d'aquí, el camí cap a l'ermita està ben indicat.

La pujada, que no és gaire forta, dura uns 15 minuts i s'enfila uns 60 metres. Passa entre unes

Sant Feliuet de Savassona

grans roques, on normalment hi ha grups de joves que practiquen l'escalada. A banda dels senyals de GR i PR, en trobarem uns de verds que marquen el "Sender Feliuet". Un d'aquests ens indica el camí cap a la Pedra del Sacrifici i allà ja trobarem el senyal que ens marca el camí cap a l'ermita. Aquestes roques, entre les quals hi ha la Pedra del Sacrifici, la Pedra de les Bruixes i la Pedra de l'Home, ara ben restaurades i amb plafons explicatius, formen part d'un gran jaciment arqueològic.

Però l'element essencial i més atractiu del conjunt és l'esglésiola de Sant Feliuet. Construïda sobre una gran roca, amb vestigis d'un poblat ibèric al voltant, té a prop diverses tombes antropomòrfiques i unes basses excavades a la pedra. Està situada en un espai fantàstic i amb unes vistes espectaculars (Puigsacalm, cingles d'Aiats, cingles de Tavertet, el Far, el Montseny...).

Entre anar i tornar haurem fet 1,30 km, amb una elevació d'un 60 metres.

Monuments romànics

EL MONESTIR DE SANT PERE DE CASSERRES

Situat en un entorn preciós, en una posició elevada, en la punta d'una llengua de terra envoltada per un colze del riu Ter, es troba en un marc incomparable. És un edifici auster, però de grans pro-

porcions, molt condicionat per la situació en què es troba.

Sembla que abans del monestir actual ja existia un nucli de poblament, com demostren les tombes antropomòrfiques que s'hi han localitzat, a l'entorn d'una primitiva església dedicada a sant

Pere, de la qual no s'ha trobat cap vestigi. El monestir actual data de principis del segle XI i va ser fundat pels vescomtes d'Osona-Cardona. Hi ha una llegenda, que l'audiovisual que hi projecten explica força bé, sobre un infant de la família noble dels Cardona que va anunciar, acabat de néixer, que moriria aviat i que volia que possession el seu cadàver sobre un cavall i que, on parés el cavall, s'edifiqués el monestir. El cavall va arribar fins al *Castrum serras* ('castell de les Serres') i s'hi va aturar... El que és cert és que els vescomtes no van tenir més descendència, i és possible que bastessin el monestir sobre les despulles del fill per demanar a Déu més fills.

Va tenir sempre pocs monjos i, per això, aviat es va convertir en un priorat que els vescomtes de Cardona van associar a Cluny. Fou l'únic centre osonenc de l'orde benedictí.

Les pestes del segle XV en van reduir el nombre de monjos i la viabilitat econòmica. Al segle XVIII va passar a mans privades i es va

convertir en una masoveria, fins que l'any 1991 el Consell Comarcal el va comprar, es va restaurar i es va obrir al públic (1998), tot reparant d'aquesta manera el que havia estat qualificat de "vergonya nacional" per l'historiador del monument Antoni Pladevall.

Estructura: Consta de tres naus cobertes amb volta de canó i capçades per tres absis. La nau central té 18 metres d'altura. És un edifici més ample que llarg, segurament condicionat per les característiques del terreny. Se sosté sobre les parets perimetrals i dos grans pilars cruciformes.

Absis: N'hi ha tres, internament coberts per voltes de quart d'esfera. Externament tenen decoració llombarda d'arcuacions entre lesenes, i l'absis central, un fris de dents de serra. Les dues absidioles tenen una finestra de doble esqueixada, mentre que l'absis central en té tres que no formen esqueixada.

Casserres

Casserres

Portes: En té quatre, la principal a l'oest; una al nord, cap al cementiri; dues al sud, una cap al claustre i una cap al campanar, totes de clara adscripció romànica.

Campanar: En forma de torre i molt baix, consta de dos pisos. Al pis superior té dues finestres de mig punt a cada cara. La seva coberta és a quatre vessants.

Claustre: És de la segona meitat del segle XI, però es conserva poc del claustre original. Tenia porxos amb una filada de columnes i columnes als angles. Al voltant del claustre hi havia les dependències monacals: l'escriptori, la sala capitular, el refectori, la cuina i, a l'oest, la casa del prior, des de l'habitació superior de la qual s'accedeix a una terrassa.

Hospital: Edifici exempt, al nord del conjunt. Té dos pisos i portes de mig punt, al sud, amb cinc finestres a cada pis. És on actualment es projecta l'audiovisual.

L'ERMITA DE SANT FELIUET DE SAVASSONA

Aquesta humil esglesiola preromànica, situada sobre unes grans roques i que es veu força bé des de la carretera, està documentada des del 1035. La capçalera, l'absis rectangular, és preromànica. La resta d'afegits que s'hi havien anat incorporant al llarg dels segles van ser eliminats durant la restauració del 1960.

Estructura: Consta d'una nau coberta amb volta de canó i capçada a llevant per un absis.

Absis: Rectangular, cobert amb volta de canó. Descentrat en relació a l'eix de la nau. Té una finestra de doble esqueixada.

Finestres: A banda de la de l'absis, a la façana meridional n'hi ha dues més.

Porta: L'original, al sud, té un simple rebaix ornamental. A ponent n'hi ha una altra, del segle XVI, amb un arc de grans dovelles

Campanar: Del segle XIII. D'espadanya, força esvelt.